

УДК 321.64:323:327:94(4)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.58.44>

ОБ'ЄДНАНА ЄВРОПА ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ НОВІТНЬОЇ ХВИЛІ ДИКТАТУР

Володимир Муляр

*Поліський національний університет,
факультет права, публічного управління та національної безпеки,
кафедра суспільних наук
Булвар Старий, 7, 10002, м. Житомир, Україна*

В статті аналізуються виклики, які стоять перед Європейським Союзом в умовах поступового сповзання світу в новітню хвилю диктатур, в якому широкомасштабна війна росії проти України є фіналізацією їх відкритого виступу проти сучасної демократії. Найважливішим змістовим вираженням цього процесу стає заявка Китаю на світове панування, прагнення цієї комуністичної диктатури до оволодіння так званим глобальним Півднем, спочатку і поступово економічного, а потім і політичного. Китай стає авангардом творення нової хвилі диктатур в сучасному світі, за яким у пелетоні вишикувалися Північна Корея (КНДР), Іран, низка інших країн. Збройним, силовим «кулаком» цієї новітньої «вісі зла» виступила росія, яка дала старт відкритій боротьбі авторитарного світу проти світових демократій за переділ зон впливу на світові процеси.

Показано, що демократичний світ, заколисаний протягом останніх десятиріч думкою про можливість справжньої демократизації росії, перетворення її в цивілізовану державу сучасного типу, а заодно переконаний в тому, що демократія отримує нові можливості для свого розгортання, а диктатури і авторитаризм справді відходять в минуле, виявився неготовим до посилення авторитаризму і диктатур в багатьох країнах світу і поки що реагує неадекватно.

І це створює серйозні ризики для демократичного світу, зокрема для Європейського Союзу, бо розгортається практично на його кордонах. Формулюється висновок про те, що перед об'єднаною Європою постала класична проблемна ситуація, яку видатний англійський філософ Арнольд Тойнбі сформулював у вигляді концепції «Виклику-і-Відгуку». Виклик настає невідкладно, незалежно від того, бажає цього соціальний суб'єкт чи не бажає. Виклик настає закономірно, заздалегідь чи несподівано, однак в обов'язковому порядку. І він вимагає відгуку. В контексті об'єднаної Європи у якості виклику розглядаються новітня хвиля диктатур і російська загроза, зокрема її війна проти України, а у якості відгуку – реакція європейської спільноти та її лідерів на ці виклики. Аналізується проблема як у об'єктивній своїй площині, так і у вимірі готовності політичної еліти Європейського Союзу адекватно реагувати на виклики часу.

Ключові слова: Європейський Союз, диктатура, новітня хвиля диктатур, російська загроза, російсько-українська війна, А. Тойнбі, концепція «Виклику-і-Відгуку», об'єктивні підстави об'єднаної Європи, виклики для Європейського Союзу, політичні еліти об'єднаної Європи.

Широкомасштабна війна, яку розв'язала росія проти незалежної України, з абсолютною очевидністю ілюструє безсумнівний факт сучасної світової політики. Він полягає в тому, що сучасний світ ввійшов у своєму розвитку в період глибокої турбулентності, відкритого, здійснюваного без зайвих сантиментів, руйнування базових основ міжнародного порядку, створеного після Другої світової війни. Одним з суттєвих контекстів цього дуже небезпечного для доль багатьох народів, а можливо і для всього світу, процесу є той, що в останні десятиріччя світ поступово сповзає в нову хвилю диктатур. Нагадаю, ХХ століття вмістило в собі низку таких хвиль в різних куточках світу. Перша з них розгорнулася в Європі після Першої Світової війни (більшовизм в росії,

Б. Муссоліні і фашизм в Італії, А. Цанков у Болгарії), друга – в умовах Першої світової економічної кризи 1929-1933 років (А. Гітлер і нацизм в Німеччині, Й. Сталін і сталінізм в СРСР, М. Хорті в Угорщині, І. Антонеску в Румунії, Ф. Франко в Іспанії тощо). Третя хвиля диктатур взяла свій початок після Другої Світової війни, встановилася в низці країн, фактично окупованих СРСР, і з Європи перекинулася на Азію (Кім Ір Сен в Північній Кореї (КНДР), Хо Ші Мін у Північному В'єтнамі (ДРВ), Мао-Цзедун в Китаї (КНР)). Її пов'язують з наслідками світової війни і перетворенням соціалізму у світову систему. В 50-х роках диктатури виникають в інших частинах світу, зокрема, у Південній Америці (Парагвай, Гаїті, Нікарагуа), частково проявившись і в Європі (Греція). П'ята хвиля диктатур мала місце в 70-х роках минулого століття і охопила Латинську Америку (Чилі), Африку (Сомалі, Судан тощо). Диктаторські та авторитарні політичні режими продовжували виникати, а деякі потім щезати з міжнародної політичної сцени впритул до наших днів: С. Хусейн в Іраку, М. Каддафі в Лівії тощо.

На тлі таких хвиль диктатур останні 80 років світ демонструє і іншу яскраву тенденцію. Вона полягає в розгортанні демократичних засад розвитку суспільного життя великої низки країн. Насамперед, це стосується держав Північної Америки (США, Канада), Західної Європи (практично усіх держав, що утворюють нині Європейський Союз), Азії (Японія, Республіка Корея, Сінгапур, Тайвань тощо), Австралії, Нової Зеландії тощо. Ця тенденція стала настільки успішною і поширеною, що створила в інтелектуальному просторі сталі переконання про закінчення епохи авторитаризму і диктатур та майбутній розквіт демократії як універсального способу економічного, політичного, духовного і соціального життя людей. Блискуча ілюстрація цього – книга американського філософа і політолога Ф. Фукуями «Кінець історії та остання людина» (1992 р.), яка стала логічним і змістовним продовженням його статті «Кінець історії?» (1989 р.). В них цей відомий інтелектуал стверджував, що поширення в світі ліберальної демократії західного зразка свідчить про кінцеву точку соціокультурної еволюції людства і формування остаточної та найкращої форми політичного влаштування людського суспільства. Американський вчений вважав, що закінчується епоха ідеологічних протистоянь, глобальних воєнних і революційних потрясінь, натомість настає епоха, яка буде визначатися такими параметрами, як людський розвиток, права і свободи громадян, вільна самореалізація кожної людини тощо.

Життя показало, що американський філософ, а разом з ним і велика частина людства жорстоко помилились. Насправді диктатури і авторитаризм нікуди не поділись і не відійшли в минуле. Навпаки, нині вони прагнуть взяти реванш за низку поразок у конкуренції з демократіями. Це стало особливо помітно з початком нового століття, зокрема у зовнішній політиці росії, яка за президента Путіна набрала яскраво вираженого агресивного характеру. Його виступ на Мюнхенській безпековій конференції 2007 року, війна в Грузії 2008 року, незаконна анексія Криму 2014 року і, нарешті, широкомасштабна війна проти України – це послідовні кроки одного процесу перетворення сучасної росії в державу, яка відкинула міжнародне право, знехтувала базовими документами з міжнародної безпеки. Очевидно, що ця війна фіналізує відкритий виступ диктатур та авторитарних режимів проти світової демократії. В цьому контексті – заявка Китаю на світове панування, прагнення цієї комуністичної диктатури до оволодіння так званім глобальним Півднем, спочатку і поступово економічного, а потім і політичного. Китай стає авангардом творення нової хвилі диктатур в сучасному світі. За ним в пелетоні вишикувалися Північна Корея та Іран, низка інших країн. Збройним, силовим «кулаком» цієї новітньої «вісі зла» виступила росія, яка дала старт відкритій боротьбі авторитарного світу проти світових демократій за передел зон впливу на світові процеси.

Широкомасштабна війна росії проти нашої країни оголила ще одну важливу особливість сучасного міжнародного порядку. Вона полягає в тому, що демократичний світ виявився неготовим до посилення авторитаризму і диктатур в багатьох країнах світу. За багато десятиліть спочатку так званої «розрядки міжнародної напруженості» (трафаретного кліше радянської пропаганди), потім падіння радянської імперії і налагодження, здавалося б, партнерських стосунків з новою росією демократичний Захід заколисає себе думкою про можливість справжньої демократизації росії, перетворення її в цивілізовану державу сучасного світу. А заодно переконав себе в тому, що демократія отримує нові можливості для свого розгортання у світі, а диктатури і авторитаризм справді відходять в минуле. І, як наслідок, зіткнувся з жорстокою реальністю, яка повністю розвіює ілюзії сучасних демократій про справжню природу політичних диктатур. Йдеться взагалі про війну авторитаризму з демократією не на життя, а на смерть. І поки що демократичний світ адекватно не реагує. Загальну картину проблем для демократичних країн, зокрема в Європі, підживлюють процеси, які ілюструють посилення тих політичних сил, інтереси яких різним чином переплітаються з інтересами кремлівських очільників. Йдеться про таких діячів, як Прем'єр-міністр Угорщини В. Орбан, Прем'єр-міністр Словаччини Р. Фіцо, а також про такі політичні сили, як «Альтернатива для Німеччини» (Т. Хруппала), «Австрійська партія свободи» (Г. Кікль), французькі партії «Національне об'єднання» (М. Ле Пен) та «Національний Фронт» (Ж. Барделла) тощо. Очевидно, що війна росії проти України підживлює право-лівий політичний екстремізм, який за методами своєї діяльності вкладається в рамки проплачених популістських апологетів Путіна. Скоріше підтримують, ніж не підтримують агресивну політику росії і низка таких важливих гравців сучасної міжнародної сцени, як Бразилія, Південно-Африканська Республіка та інші. Фактично не висловлює своєї чіткої позиції Індія.

Таким чином, сучасні демократії зіткнулися з проблемою, яку не знали на протязі всього свого короткого періоду розгортання і розквіту. Сутність цієї проблеми полягає в реальній загрозі втрати демократичним світом своєї легітимності, особливої значущості для долі людства. Складеться ситуація, коли сучасні демократичні держави під економічним, політичним і, особливо, військовим натиском політичних диктатур і авторитарних режимів можуть або суттєво обмежити геополітичний ареал свого функціонування, або навіть зникнути з політичної карти світу. Не потрібно особливих аргументів для того, щоб розуміти, що розгортання такої тенденції буде означати крах усієї теорії і сучасної практики демократичного влаштування суспільства, а її відродження в майбутньому може бути поставлене на дуже серйозну часову паузу. І якщо для деяких демократичних країн ця загроза сьогодні виглядає поки що суто номінальною (США, Канада, Японія тощо), то Європейський Союз виявився втягнутим безпосередньо у вирій протиборства демократій та диктатур. Найпростіше пояснення цієї тези знаходиться в географічному статусі об'єднаної Європи. Незважаючи на те, що загроза авторитаризму стосується усіх сучасних демократій однаковою мірою, все ж таки деякі з них, скажімо, США, Канада чи Японія з Південною Кореєю знаходяться дещо подалі від епіцентру вказаної загрози. Адже головний контекст агресивних дій сучасних диктатур розгортається в Європі і він усім відомий: це війна росії проти України. Очевидно, що цей контекст прямо впливає на Європейський Союз, бо розгортається практично на його кордонах. Звідси – особлива загроза об'єднаних Європі з боку новітньої хвилі диктатур.

Якщо уважно подивитися на історію створення Європейського Союзу, починаючи від обґрунтування об'єктивних його територіальних, кліматичних, економічних, політико-правових, духовно-ментальних та інших умов і закінчуючи конкретними процесами та механізмами інституційного оформлення, то ми виявимо цікавий факт. Він полягає в тому,

що фактично весь період практичного, інституційного творення єдиної Європи, починаючи від заснування «Європейського співтовариства вугілля і сталі» в 1951 році і до оформлення Європейського Союзу у якості конфедеративного утворення характеризувався атмосферою формальної безпеки, відсутністю великих потрясінь, катаклізмів, військових конфліктів на території Європи, які не могли поставити під сумнів саму ідею єдиної Європи. Деякі поодинокі відрізки міжнародної напруженості на кшталт холодної війни чи розпаду Югославії не вплинули на загальну більш-менш спокійну атмосферу як у відносинах між європейськими народами, так і у відносинах європейських країн, з одного боку, і СРСР у якості політичної диктатури з його сателітами, з іншого. Така ситуація дала можливість європейським націям і державам ставати на шлях творення єдиного європейського простору спокійно, виважено, прораховувати кожен крок, вимірюючи вигоди і втрати. І, як наслідок, виробити і на практиці реалізувати демократичні, ліберальні, можливо навіть ідеальні з точки зору взірця соціальної справедливості, механізми життєдіяльності європейських народів. Такі механізми, де формування громадянського суспільства неможливо уявити без активного долучення громадян до суспільно-політичних процесів, усвідомлення ними відповідальності за наслідки своєї діяльності [1, с.59]. Фактично об'єднані європейські народи за кілька століть спокійного, безвоєнного життя створили такі умови буття людини, які дозволяли їй повною мірою актуалізувати і практично вирішувати власні смисложиттєві проблеми. Тобто проблеми, які є, очевидно, стрижневими для життя кожної значущої людини. Адже пошук смислу органічно пов'язаний зі здатністю людини до самосвідомості, самооцінки, а саме ця сутнісна особливість людини породжує цілий ряд таких питань, які стають фундаментальними для неї протягом усього життя [4, с. 68]. На протязі тривалого часу були сформульовані та закладені в реальному житті єдиної Європи базові основи спільного буття народів, що включали, зокрема, принципи вступу в Європейський Союз, механізми координації сфер економічної, політичної, правової діяльності тощо, принципи рівності і взаємоповаги як у відносинах між народами, так і державними інституціями об'єднаної Європи, порядок обговорення і прийняття рішень тощо. Потрібно зауважити, що протягом практично усього часу аж до недавніх важливих подій така система функціонування Європейського Союзу вважалася справедливою і ефективною, тому вселяла великі надії. Нині Європейський Союз уособлює своїм функціонуванням найвищі цінності людського співжиття, ключовими серед яких є рівність, самореалізація, толерантність, відкритість, справедливість, солідарність, відповідальність, свобода, гідність, демократія. Саме вони стали і є сьогодні підґрунтям для єдності європейців, і не просто їх констатація, а реалізація кожною людиною [2, с.124].

Ця безпекова іділія для діяльності Європейського Союзу закінчилася 22 лютого 2024 року. Російське повномасштабне вторгнення в Україну втягнуло світ, а особливо Європу в період надзвичайної турбулентності. Таким чином, Європейський Союз вперше зіткнувся з особливими умовами свого існування, які вже протягом майже трьох років виявляються своєрідним маркером для його ефективного функціонування. Російсько-українська війна стала фактично викликом для об'єднаної Європи, індикатором того, наскільки спільний європейський простір готовий до серйозних випробувань, наскільки він є стійким до кардинальної зміни світової і європейської безпекової атмосфери.

Варто зазначити, що цей виклик екзаменує Європейський Союз в усіх важливих вимірах його творення і діяльності: як об'єктивних, так і суб'єктивних. Щодо перших, то політична і воєнна ситуація в Європі покаже, що сильніше: ті об'єктивні, що склалися протягом віків, територіальні, кліматичні, економічні, політико-правові, духовно-ментальні та інші умови, що призвели до утворення спільного європейського простору та

юридичного оформлення Європейського Союзу [3] чи та турбулентність, що викликана повномасштабною війною росії проти України і зазіханням кремлівського режиму вирішальним чином впливати на європейське життя. Адже зараз став очевидним той факт, про який раніше висловлювались лише одиниці: росія воює не тільки і не стільки з Україною, хоч для неї це питання екзистенційного вибору. Головна мета кремлівського керівництва полягає в тому, щоб відновити той вплив на життя європейських народів, який росія мала протягом кількох століть, коли майже офіційно вважалася «жандармом Європи». Такі зазіхання сучасної росії також потрібно усвідомлювати як об'єктивний фактор формування російського суспільства протягом віків, яке постійно прагнуло розширення своєї території. Таким чином, російсько-українська війна оголила протистояння двох об'єктивних тенденцій розвитку євразійського простору: з одного боку, об'єднання європейських народів та їх інституційне оформлення у якості Європейського Союзу і сталий його розвиток, з іншого – прагнення росії до відновлення свого впливу, як мінімум, на Східну та Центральну Європу, що об'єктивно суперечить ідеї об'єднаної Європи.

Так само російсько-українська війна у якості виклику екзаменує Європейський Союз у суб'єктивному вимірі: чи зможе об'єднана Європа проявити достатню волю і сміливість, перебороти страхи і комплекси перед росією, що сягають своїм корінням, як мінімум, двохсотрічної давнини, але особливо загострилися і зберігаються в пам'яті європейців після Другої Світової війни? Чи народить Європа нових лідерів на зразок Вінстона Черчилля, Шарля де Голля, Конрада Аденауера, Маргарет Тетчер, Рональда Рейгана чи, навпаки, поступиться своїми ціннісними принципами і проявить подвійні стандарти заради так званого миру на зразок того, що в 30-х роках минулого століття приніс Великій Британії її Прем'єр-міністр Невілл Чемберлен, віддавши разом з іншими європейськими лідерами Чехословаччину на розшматування Гітлеру? Питання відкриті. Але виклик вже на порозі майже три роки і чекає відповіді, відгуку.

Отже, перед нами класична проблемна ситуація, яку видатний англійський філософ Арнольд Тойнбі сформулював у вигляді концепції «Виклику-і-Відгуку». Незважаючи на те, що він обґрунтував цю концепцію стосовно такого явища як цивілізація, можна стверджувати, що основні висновки знаменитої праці А. Тойнбі «Дослідження історії» стосуються буття будь-якого суб'єкта історичного розвитку. Головна його ідея полягає в тому, що уся світова історія є набором багатьох цивілізацій. Незважаючи на те, що кожна з них є унікальною в своєму роді, усі вони у власному розгортанні включають певні обов'язкові періоди: зародження (генеза), розвиток, надлом, занепад. Усі ці етапи цивілізації відбуваються під впливом багатьох різних факторів, однак серед них провідними є внутрішні. Саме вони визначають всю історію цивілізації, її періоди, часові рамки тощо. Внутрішні фактори розвитку цивілізації – це своєрідний набір потенцій її виникнення, розвитку і розгортання. Це своєрідна ознака живучості цивілізації, її сутності, природи і потенційних сил. Саме ця потенція живучості, внутрішня необхідність збереження, виживання є головною причиною послідовної зміни періодів розгортання цивілізації. При всіх змінах зовнішнього середовища, яке постійно екзаменує соціального суб'єкта на предмет стійкості. «Суспільство – зазначає А. Тойнбі, – в процесі своєї життєдіяльності стикається з цілою низкою проблем і ... кожна така проблема – це виклик, відповісти на який можна, тільки пройшовши через нелегкі випробування» [5, с. 71-72].

Отже, функціонування суб'єкта історичного розвитку, за А. Тойнбі, є процесом дуалістичним, де головними «діючими персонами» є Виклик і Відгук. Виклик настає невідомо, незалежно від того, бажає цього соціальний суб'єкт чи не бажає. Виклик настає закономірно, заздалегідь чи несподівано, однак в обов'язковому порядку. Він

може мати різні причини, починаючи від природного середовища і закінчуючи суспільними чинниками. «Несподівана і розгромна поразка, – зазначає, зокрема, А. Тойнбі, – як правило, стимулює того, хто зазнав цієї невдачі, навести лад у своєму домі й підготуватися до переможного реваншу» [6, с. 328]. Нерідко виклики бувають надто суворими і такими, на які суспільство нездатне дати адекватну відповідь. «Чи можемо ми, – пише англійський дослідник, – сформулювати таке просте правило: чим суворіший виклик – тим успішніший відгук? Чи бувають настільки суворі виклики, що відгукнутися на них ніхто неспроможний? Безперечно, що деякі виклики, завдаючи поразки одній чи кільком людським спільнотам, які намагаються дати їм раду, кінець кінцем пробуджували переможний відгук» [6, с. 329]. І все ж, як підкреслює А. Тойнбі, деякі виклики бувають надто суворими, тобто такої максимальної сили, що не завжди пробуджує оптимальний відгук. [6, с. 329]. Важливо розуміти одне: будь-який виклик маніфестує собою системні проблеми в розвитку соціального суб'єкта, вирішення яких неминуче для подальшого його існування. Це відбувається тому, що соціальний суб'єкт рано чи пізно втрачає внутрішні стимули свого розвитку. Сам А. Тойнбі з цього приводу зазначає: «Природа занепаду (цивілізацій – В.М.) пояснюється трьома основними причинами: втратою творчої сили творчою меншістю, яка відтоді перетворюється лише на «панівну меншість»; зворотною відмовою більшості підкорятися тепер уже тільки «панівній» меншості й наслідувати її поведінку через мімізис; і як наслідок – втратою соціальної єдності суспільства в цілому» [6, с. 334]. І тоді з'являється необхідність суттєвого перелаштування базових засад його функціонування. І саме тоді з'являється місце для Відгуку як адекватної відповіді на виклики часу. Тоді відходять в минуле застарілі, неефективні принципи побудови та механізми життєдіяльності соціуму, а на їх місце приходять нові, такі, що викличуть живучіші стимули його розвитку.

Повернемось тепер до Європейського Союзу. Очевидно, що його історія неминуче наближається до реального втілення відкритого А. Тойнбі закону «Виклику-і-Відгуку». Російське повномасштабне вторгнення в Україну поставило в порядок денний життєдіяльності об'єднаної Європи такі проблеми, які зачіпають фундаментальні засади її створення і функціонування. Як об'єктивні, так і суб'єктивні. Йдеться, насамперед, про те, наскільки органічною для існування європейських народів є ідея їх спільного життя як єдиного організму в усіх його вимірах: економічному, правовому, політичному, ментальному тощо. Чи дійсно перераховані вище об'єктивні засади Європейського Союзу є настільки глибокими і міцними, що існування європейських народів неможливе в інших формах? І що будь-які турбулентні процеси, в тому числі новітня хвиля диктатур і, особливо, реальна воєнна загроза з боку росії не можуть підірвати міцність Європейського Союзу. Далі, чи можемо ми говорити про адекватність розуміння європейськими політичними елітами сутності і змісту намірів кремлівської влади, а відтак і про відповідну готовність реагувати на такі наміри. Оскільки ж кремлівська влада має, як відомо, високу підтримку своїх агресивних дій з боку російського народу, то можна констатувати явище агресивної природи та відповідних намірів усього російського соціуму. Чи адекватно усвідомлюють цей факт політичні еліти об'єднаної Європи? Поки що можна стверджувати, що деякі лідери Європейського Союзу усвідомлюють повною мірою глибину проблеми. Ілюстрація цьому висновку – прихід на його керівні посади таких політиків, як М. Рютте, К. Каллас, переобрання У.фон дер Ляєн тощо. Зокрема, Генеральний секретар НАТО М. Рютте зауважив, що на карту поставлена майбутня безпека Європи і НАТО. Агресія росії проти України триває. Ворожі дії росії проти західних демократій країн посилюються: кібератаками, замахами, актами саботажу та багато чим іншим. Це дії з дестабілізації, які росія наполегливо проводить, щоб послабити демократії та похитнути свободу.

Якщо наведені вище розмисли щодо стійкості Європейського Союзу як спільного територіального, економічного, політико-правового, духовно-ментального та іншого простору мають адекватне усвідомлення серед народів та лідерів об'єднаної Європи, тоді наступний зміст виклику полягає в такій самій адекватності дії конкретних механізмів функціонування ЄС. Йдеться, насамперед, про алгоритм обговорення проблем, викликаних агресивними діями росії проти України та Європи, та прийняття рішень. Очевидно, що принцип консенсусу, який тривалий час практикувала об'єднана Європа і який уявлявся найвищим досягненням демократичних засад Європейського Союзу, в сучасних умовах потребує серйозного перегляду. Безпекова напруженість, що складається у зв'язку з війною росії проти України, наочно оголила і продовжує оголювати суттєві недоліки консенсусних рішень, що приймаються країнами-членами Європейського Союзу. Адже в таких умовах рішення мають прийматися швидко і компетентно. Однак саме консенсусна традиція, закріплена на спокійному, неквапливому і виваженому обговоренні та прийнятті важливих і навіть доленосних рішень, яка з необхідністю передбачає низку бюрократичних механізмів, заважає в умовах глибокої турбулентності швидко реагувати і приймати правильні рішення. Це особливо помітно на тлі політичних заяв і дій деяких членів Союзу (очільників уряду Угорщини, Словаччини) стосовно російсько-української війни, ставлення до росії, заперечення її агресивної політики, намагання зберегти з нею добрі відносини тощо.

Показані вище деякі зрізи виклику Європейському Союзу російсько-українською війною та відгуку на них очевидні вже зараз, за майже три роки цієї війни. Можна передбачити, що надалі глибина проблеми буде лише посилюватися. Значить і турбулентність буде поглиблюватися. А відтак об'єднаній Європі доведеться або адекватно відповідати на виклики часу, або зникнути у тій якості, в якій вона перебуває в наш час.

Список використаної літератури

1. Горохова Л., Мельничук В. Релігійний фактор у суспільно-політичному просторі України. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2022. Випуск 30. С. 59–65. <https://doi.org/10.30970/PHS.2022.30.7>
2. Мельничук В. В. Ціннісні трансформації українського суспільства в умовах євроінтеграції. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2023. Випуск 46. С. 124–130. <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.46.15>
3. Муляр В.І. До питання про деякі підстави Європейського Союзу. *Трансформації та пріоритети розвитку українського суспільства в контексті європейських інтеграційних процесів* : збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції (20 квітня 2023 р., м. Житомир). Житомир: Поліський національний університет, 2023. С. 11–17. <http://ir.polissiauniver.edu.ua/handle/123456789/15056>
4. Муляр В.І. Смісловиттєві орієнтири особистості. *Вісник ЖДТУ. Філософські науки*. Вип. 1. 2006. С. 67–80.
5. Тойнбі, Арнольд. Дослідження історії. Том 1 / Пер. з англ. В. Шовкуна. Київ: Основи, 1995. 614 с.
6. Тойнбі, Арнольд. Дослідження історії. Том 2 / Пер. з англ. В. Митрофанова, П. Тарашука. Київ: Основи, 1995. 406 с.

UNITED EUROPE FACING THE CHALLENGES OF THE NEW WAVE OF DICTATORSHIPS

Volodymyr Muliar

Polissia National University,

Faculty of Law, Public Management and National Security,

Department of Social Sciences

Boulevard Staryi, 7, 10008, Zhytomyr, Ukraine

The article analyzes the challenges facing the European Union in the context of the world's gradual slide into a new wave of dictatorships, in which Russia's large-scale war against Ukraine is the finalization of their open action against modern democracy. The most important semantic expression of this process is China's bid for world domination, the desire of this communist dictatorship to master the so-called global South, first and gradually economic, and then political. China is becoming the vanguard of the creation of a new wave of dictatorships in the modern world, followed by North Korea (DPRK), Iran, and a number of other countries. The armed, forceful «fist» of this new «axis of evil» was Russia, which launched an open struggle of the authoritarian world against the world democracies for the redistribution of zones of influence on world processes.

It is shown that the democratic world, lulled over the past decades by the idea of the possibility of true democratization of Russia, its transformation into a civilized state of a modern type, and at the same time convinced that democracy is gaining new opportunities for its development, and dictatorships and authoritarianism are truly becoming a thing of the past, has proven unprepared for the strengthening of authoritarianism and dictatorships in many countries of the world and is still reacting inadequately.

And this creates serious risks for the democratic world, in particular for the European Union, because it is unfolding practically on its borders. The conclusion is formulated that a united Europe is faced with a classic problem situation, which the outstanding English philosopher Arnold Toynbee formulated in the form of the concept of «Challenge-and-Response». The challenge comes inexorably, regardless of whether the social subject wants it or not. The challenge comes naturally, in advance or unexpectedly, but necessarily. And it requires a response. In the context of a united Europe, the latest wave of dictatorships and the Russian threat, in particular its war against Ukraine, are considered as a challenge, and the response is the reaction of the European community and its leaders to these challenges. The problem is analyzed both in its objective plane and in the dimension of the readiness of the political elite of the European Union to adequately respond to the challenges of the time.

Key words: European Union, dictatorship, new wave of dictatorships, Russian threat, Russian-Ukrainian war, A. Toynbee, concept of «Challenge-and-Response», objective foundations of a united Europe, challenges for the European Union, political elites of a united Europe.